

ПОЛІТОЛОГІЯ

УДК 329.1/.6:502].077.1 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2021.24.30>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОГРАМНИХ ДОКУМЕНТІВ ЕКОЛОГІЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ

Бугайчук Антон,

*аспірант кафедри політології, управління та державної безпеки
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

У статті проведений аналіз програмних документів та публічних декларацій екологічних партій в Україні, а також партій, що мали вагомий екологічний складову частину у програмах у 2019–2021 роках на предмет їхньої відповідності класичній «зеленій» ідеології. Мета дослідження – здійснити комплексний аналіз змістових особливостей програмних документів екологічних партій в Україні та чинників, які зумовлюють їхні спільні та відмінні риси порівняно із класичними маніфестами та деклараціями, що представляють засади «зеленої» ідеології в політичному процесі.

У результаті встановлено, що екологічними відповідно до своїх програм та декларацій у досліджуваній період були Партія Зелених України та партія «Екологічна альтернатива». Програмні документи та публічні заяви Партії Зелених України дають підстави визначити окремі особливості риторики цієї партії, які відрізняють її від «зелених» партій у країнах Європейського Союзу та декларацій світових і європейських об'єднань «зелених». Серед цих особливостей: частковий екологічний «націоналізм», жорсткі антиолігархічні висловлювання, боротьба проти правових бар'єрів для низькорейтингових партій. Аналіз аналогічних джерел щодо партії «Екологічна альтернатива» дозволяє виділити такі особливості: суттєве зосередження на проблемах міста Києва, а не всієї країни, на проблемах довкілля й екологічних стандартах життя громадян більше, ніж на соціальних стандартах, та питаннях рівності різних соціальних груп.

Також досліджено програми і декларації Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина» і «Об'єднання «Самопоміч»», які мають вагомий екологічний складову частину у програмних документах, проте не є екологічними відповідно до самовизначення та компонентів, притаманних іншим ідеологічним течіям. Встановлено, що програмні документи цих двох політичних партій суттєво відповідали базовим засадам «зеленої» ідеології, зокрема в частині взаємодій «людина – природа» та «суспільство – довкілля», а також питанням соціальних стандартів і подолання бідності. Проте у проаналізованих документах Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина» містяться не властиві «зеленим» пункти щодо питань енергетики і змін клімату, а також приділено мало уваги проблемам нерівності та дискримінації, ролі держави в їх подоланні. Програмні документи та риторика «Об'єднання «Самопоміч»» поєднують властиві «зеленій» ідеології пункти з положеннями, властивими християнським демократам та неолібералам.

Ключові слова: політична партія, екологічна партія, «зелений» рух, Партія Зелених України, «Екологічна альтернатива», ВО «Батьківщина», «Об'єднання «Самопоміч»», партійна програма, передвиборча програма, «зелена» ідеологія, екологічна ідеологія.

Buhaichuk Anton. Key features of the Green parties' programs in Ukraine

The article analyzes programs and public statements of the Green parties in Ukraine, as well as the parties that had a significant Green component in their programs in 2019–2021, in comparison with the classic Green ideology. The purpose of the investigation is to conduct a comprehensive analysis of the semantic features of the Green parties' programs in Ukraine and the factors that determine their common and distinctive features in comparison with classical manifestos and declarations that represent the principles of the Green ideology in the political process.

It is established that the Green Party of Ukraine and the Ecological Alternative party were ideologically Green in accordance with their programs and declarations in the period under study. The agenda of the GPU shows a number of certain features of the party's agenda that distinguish it from the Green parties in the EU countries and the declarations of the Green associations in the EU and in the world. Occasional environmental “nationalism”, radical anti-oligarchic statements, protests against legal barriers for small parties are among these features. The analysis of similar sources on the Environmental Alternative party allows to distinguish the features such as significant focus on the problems of the city of Kyiv, not the whole country, focus on environmental issues and ecological living standards of citizens more than on social standards and equality of different social groups.

The programs and declarations of the “Batkivshchyna” and “Samopomich” parties, which have an important ecological component in their agenda but are not ecological in accordance with their self-determination and components from other ideological directions, have also been studied. It is established that programs of these two political parties

significantly correspond to the basic principles of the Green ideology, in particular in “human – nature” and “society – environment” dimensions, as well as social standards and poverty alleviation issues. However, the analyzed documents of the “Batkivshchyna” party contain energy and climate change issues which are not inherent for the Greens, as well as lack of focus on the problems of inequality and discrimination and the role of the state in dealing with them. At the same time, the agenda of the “Samopomich” party combines the inherent points of the Green ideology with aspects of the Christian Democrats and neo-liberal agenda.

Key words: *political party, ecological party, Green movement, Green Party of Ukraine, “Ecological Alternative”, “Batkivshchyna” party, “Samopomich” party, party program, election program, Green ideology, ecological ideology.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Загрози з боку негативних наслідків зміни клімату та негативних наслідків змін в екосистемах потребують ефективного менеджменту з боку суб’єктів політики на різних рівнях: від персонального до наднаціонального. Значну роль у втіленні політик пом’якшення негативних змін клімату й екосистем, адаптації до них відіграють такі інститути, як держава, а також міжнаціональні та наднаціональні організації [1].

Важливими інститутами розроблення та втілення державної і міжнародної політики залишаються політичні партії, зокрема екологічні партії та рухи. Проте екологічні партії в Україні залишаються відносно менш інституційно розвинутими порівняно з подібними структурами в окремих країнах Європейського Союзу й інших країнах сталої демократії. Проте для успішного втілення згаданих екологічних політик в Україні важливий кваліфікований політичний менеджмент та політичне лідерство через партії, екологічні об’єднання та рухи як доповнення до формалізованих управлінських структур екологічного напрямку, що вже існують в системі органів державної влади та місцевого самоврядування [2].

Отже, дослідження специфіки екологічних партій в Україні та розроблення наукового підґрунтя для підвищення ефективності виконання їхніх функцій у рамках політичної системи мають наукове та практичне значення для розвитку партійної системи.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Серед дотичних досліджень щодо екологічної складової частини у програмах політичних партій та ролі партій у формуванні екологічної політики в Україні варто відзначити ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля», правозахисну організацію «Екологія – Право – Людина», І. Верцімагу, Л. Жарову, С. Митрофанського, С. Павленка й інших. У закордонних країнах програмно-ідеологічні аспекти екологічних партій вивчали Г. Прайс-Томас, Е. Джин Франкленд, О. Цісар, Д. Ауерс, Н. Картер, Ф. Мюллер-Роммель, Г. Талшир та інші.

Мета дослідження – здійснити комплексний аналіз змістових особливостей програмних документів екологічних партій в Україні та чинників, які зумовлюють їхні спільні та відмінні риси, порівняно із класичними маніфестами та деклараціями, що представляють засади «зеленої» ідеології в політичному процесі.

Окреслення понять та методологічних підходів. Для успішного дослідження проблематики потрібно означити терміни «екологічні партії» та «програмні документи» у контексті саме цієї групи партій. Загалом у наукових публікаціях англійською й іншими офіційними мовами Європейського Союзу часто вживають термін “the Green parties”, тобто «зелені партії». Саме як «зелені» себе ідентифікують європейські й інші міжнародні об’єднання екологічних партій. Проте, на нашу думку, такий буквальний переклад може спричинити непорозуміння. Крім того, в Україні є популярні партії, які використовують такі асоціації, проте не є «зеленими» за ідеологічним підґрунтям та практиками.

Отже, за аналогією з відповідними підрозділами з утілення екологічної політики в органах державної влади та місцевого самоврядування ми називаємо партії екологічними та прирівнюємо їх до «зелених» відповідно до термінології в англомовних публікаціях. Також екологічну ідеологію та ключові принципи екологічного напрямку в політиці ми прирівнюємо до «зелених» за таким же принципом.

Для з’ясування особливостей екологічних партій в Україні ми досліджуємо політичний дискурс через офіційні програми партій, а також усі програмні документи і публічні декларації та позиції, висловлені від імені всієї партії або її офіційно визнаними лідерами у 2019–2021 рр. Такий фокус зумовлений тим, що за цей час в Україні відбулися президентські, парламентські та місцеві вибори, а тому екологічні партії, які ведуть активну діяльність, повинні були б тим чи іншим чином брати участь у виборах, або висловлювати свою позицію під час виборчого процесу.

Для проведення дослідження важливо встановити, які партії в партійній системі України ми можемо віднести до екологічних, а які – ні. На цьому етапі відбору об’єктів для дослідження можна застосувати різні підходи, а також критерії розуміння екологічності в частині ідеології та програмних документів. Для цього дослідження ми застосовуємо критерії окреслення партійної «родини», які, зокрема, досліджені П. Меєром та К. Мудде, а також уже застосовані до детального опису екологічних партій у Європі у фундаментальному дослідженні під редакцією Е. ван Аут. Відповідно до цього підходу

партії відносять до певної родини за такими критеріями, як: особливості участі у виборах та формування списків, особливості досягнення влади та поведінки при владі, ідеологічні та політичні позиції, партійна організація [3; 4, ст. 3–4].

Зважаючи на те, що об'єктом дослідження є відповідні документи та публічні заяви, із цих критеріїв можемо оцінити лише ідеологічні та політичні позиції, а також частково особливості участі у виборах. Саме тому такі критерії лежать в основі відокремлення екологічних партій у межах партійної системи України в рамках суто цього дослідження. Тобто в даному контексті ми вважаємо екологічними партії, які декларують специфічний набір цінностей та пріоритетів через публічні декларації і самоідентифікують себе як екологічні. Крім того, ми наведемо приклади партій, які декларують прихильність до окремих принципів екологічної ідеології, проте не є екологічними за змістом своїх програм та декларацій і самоідентифікацією.

Виокремлення змістових особливостей програмних документів екологічних партій в Україні потребує певного «еталона», тобто умовного документа, який може бути класичним джерелом ідеологічних засад. Проте аналіз документів, які могли б претендувати на статус універсального джерела ідеологічних засад і практик для «зелених», а також сама специфіка екологічних партій та рухів показують, що виокремлення лише одного «еталона» для порівняння навряд чи є можливим. Щоб гарантувати універсальність принципів класичної екологічної ідеології в політиці, ми використовуємо результати емпіричного аналізу маніфестів та заяв британських, французьких і німецьких «зелених», здійсненого Г. Прайсом-Томасом у праці «Зелені партії в Європі» [3, с. 416–427].

Також ми порівнюємо зроблене автором узагальнення з маніфестами та програмними документами об'єднання The Global Greens, яке декларує те, що налічує 81 повноправну екологічну партію та рух, а також 12 асоціативних членів і 3 кандидатів із різних країн. До цього об'єднання входять найуспішніші з погляду результатів на виборах екологічні партії світу [5].

Третій компонент для узагальнення «еталона» екологічної ідеології – програмні документи Європейської Зеленої партії. Такий вибір обґрунтований тим, що саме в Західній Європі екологічні партії є найуспішнішими у світі з погляду результатів на виборах, а також існують чи не найдовше як політичні утворення (із часів «Зеленої Хвилі» 1970–1980-х рр.). Крім того, Європейські Зелені є чи найбільш успішним наднаціональним утворенням для екологічних партій, адже вони тісно пов'язані з відповідною групою в Європарламенті (Greens/EFA), демонструють регулярні активності та дуже часто висловлюють спільні позиції через масмедіа, а тому їхні програмні документи ми вважаємо хорошим прикладом системної та динамічної ідеологічної позиції [6].

у результаті порівняння й узагальнення аналізу Г. Прайса-Томаса із програмами європейських та глобальних «зелених» ми визначили такі критерії, що можуть претендувати на певну універсальність для екологічних партій у світі та статус «еталонних», як:

- боротьба зі змінами клімату й іншими негативними наслідками надмірної експлуатації природи людиною. Орієнтація на сталий розвиток та способи господарювання, перехід на відновлювані джерела енергії, відмова від викопного палива й атомної енергетики;
- обмеження неконтрольного економічного зростання та надмірного споживання, що загрожують виходом за природні можливості планети;
- гуманне ставлення до всіх живих істот, акцент на збереження та відновлення біорозмаїття, захист і розширення природно-заповідного фонду, зокрема й через дії органів влади;
- податкова справедливість, зменшення впливу корпорацій та монополій, участь держави у зменшенні розриву між багатими і бідними через державні програми розвитку соціальної інфраструктури, відповідна недовіра до нерегульованого «вільного ринку»;
- демократія участі та широке застосування принципу субсидіарності у врядуванні;
- відкритість до культурного та ціннісного розмаїття, дотримання прав мігрантів, їхня інтеграція в суспільство;
- егалітаризм, проактивна роль держави в забезпеченні рівних можливостей через освіту, програми з подолання бідності й інші засоби, забезпечення рівності, незважаючи на гендерні, расові, мовні, культурні й інші ознаки, особлива увага до прав корінних народів;
- пацифізм, орієнтація на беззбройне вирішення конфліктів, де це можливо, з перевагою санкцій, обмеження постачання зброї для режимів, що порушують права людини, боротьба проти розповсюдження ядерної, біологічної й інших заборонених видів зброї;
- посилення наднаціональних структур, особливо ООН, для мирного врегулювання конфліктів, а також інших питань, що потребують координації й управління на глобальному рівні.

Якщо застосувати до цих ідеологічних принципів традиційну шкалу «праві – ліві», ми можемо віднести узагальнених «зелених» до лівоцентристів із сильним акцентом на взаємодію «суспільство – природа» й інші екологічні аспекти. На користь цього свідчать їхня декларації про активну роль держави в економіці, інвестиції в соціальну інфраструктуру, егалітаризм, активність держави з подолання бідності, перевага ненасильницьких методів у поєднанні з активною міжнародною політикою, негативне ставлення до шовінізму та надмірного націоналізму. Водночас про «ліберальність» свідчать орієнтація на боротьбу за права людини, проти надмірних повноважень силових структур, авторитарних режимів та корпоративних монополій.

Особливості універсальних принципів екологічних партій будуть описані далі в їх порівнянні із при-таманними українським екологічним партіям.

Результати дослідження та їх обґрунтування. Щоб визначити перелік екологічних партій в Україні для аналізу, ми оцінили передвиборчі програми та публічні декларації, зроблені різними партіями, що брали участь у виборах до Верховної Ради України у 2019 р., у місцевих виборах 2020 р. або висували свого кандидата на посаду Президента України на виборах 2019 р. Це дозволило частково відсіяти партії, які є лише формально зареєстрованими, проте не провадять активної діяльності.

Для виокремлення «зелених» кандидатів у президенти ми використали контент-аналіз програм кандидатів у Президенти України на предмет актуалізації екологічної тематики у 2019 р. На підставі порівняльної таблиці, складеної С. Павленком, можна встановити, що хоча б кільком фундаментальним положенням екологічного порядку денного відповідають програми та позиції кандидатів Р. Безсмертного, І. Богословської, М. Габера, А. Гриценка, В. Журавльова, В. Зеленського, С. Капліна, В. Кривенка, В. Купрія, Ю. Литвиненко, А. Садового, В. Скоцика, І. Смешка, Ю. Тимошенко, І. Шевченка. Також варто відзначити, що кандидати Ю. Тимошенко, А. Гриценко і В. Курпрій підтримали «Екологічний порядок денний для кандидатів у Президенти України» – маніфест, підготовлений коаліцією екологічних та правозахисних громадських організацій [7; 8].

Проте жоден із перелічених кандидатів не позиціонував себе як представник саме екологічної політичної сили, а їхні програми та декларації лише частково відповідають порядку денному «зелених». Показовий приклад – кандидатка від ВО «Батьківщина» Ю. Тимошенко, чия програма «Новий курс» суттєво відповідає принципам «зелених», проте самоідентифікація партії і її кандидатки, а також інші суперечності не дозволяють віднести їх до екологічного напрямку. Зокрема, Ю. Тимошенко задекларувала в цій програмі прихильність до переходу до «циркулярної» економіки та «забезпечення економічного зростання без шкоди для довкілля». Також кандидатка висловила підтримку міжнародному аудиту джерел забруднення, модернізації підприємств для усунення джерел забруднення та зменшення викидів парникових газів, екологізації транспорту, розвитку «зеленої» інфраструктури в містах, поглибленню сортування та переробки сміття, ширшому впровадженню програм з енергоощадності, розвитку енергетичних кооперативів. Крім того, серед задекларованих пріоритетів «запровадження найкращих європейських екологічних стандартів та імплементація цілей сталого розвитку ООН в Україні» [8; 9].

У самій програмі Ю. Тимошенко «Новий курс» ідеться про підвищення екологічних стандартів безпеки людини, наміри прибрати з ринку ГМО-продукцію, кримінальну відповідальність за неякісну воду та їжу, мораторій на вирубку лісів та програму із заліснення територій, стимулювання «стрімкого розвитку відновлюваної енергетики». У напрямі аграрної політики кандидатка підтримує акцент на розвиток малого та середнього фермерства, сімейних фермерських господарств, а також органічного землеробства. Також у програмі наявні пункти щодо посилення соціальної ролі держави на різних рівнях, як-от розвиток соціальної інфраструктури на місцях, підвищення пенсій для вразливих категорій населення та реформи пенсійної системи, активний державний контроль за тарифами, доступне житло, підвищення зарплати для працівників бюджетних закладів. Окремий розділ присвячений «новій молодіжній політиці», яка, зокрема, передбачає рівність у доступі до безплатної освіти на всіх рівнях, модернізацію закладів освіти, податкові пільги для роботодавців, які працевлаштовують випускників.

Проте в «Новому курсі» Ю. Тимошенко містяться пункти, які різко суперечать традиційним засадам «зеленої» ідеології, як, наприклад, розвиток вугільної та газовидобувної галузей замість цілковитого переходу на відновлювані джерела енергії, а також значний акцент на розвиток армії замість пріоритету невійськових методів міжнародної політики. Останній чинник можна пояснити особливістю становища України, яка зазнає гібридної агресії з боку Російської Федерації. Також у програмі відсутні згадки про активну роль держави в забезпеченні прав меншин, недискримінації за етнічною, гендерною й іншими ознаками [9].

Варто відзначити, що на підставі цього аналізу декларацій партію ВО «Батьківщина» можна віднести до лівоцентристських в ідеологічному спектрі, проте її програмні документи не мають відповідної

«зеленої» специфіки у принципових напрямках реакції на зміни клімату, боротьби з дискримінацією меншин та міжнародної політики. Також в даному разі важливий чинник самоідентифікації «Батьківщини», яка у програмних документах визначає себе як частину Європейської Народної Партії (куди входять в основному право-центристи), а не Європейських Зелених [10].

Аналіз програмних документів та позицій партій, які брали участь у парламентських виборах 2019 р. та місцевих виборах 2020 р., дозволяє натомість встановити партії, які ідентифікують себе як екологічні, а їхні програми суттєво відповідають нашому «еталону».

Загалом, за даними аналітичного звіту «Ресурсно-аналітичного центру «Суспільство і довкілля»», парламентські вибори 2019 р. мали «насичений «зелений» порядок денний», а «зелена» енергетика, питання якості води та поводження з відходами стали одними із пріоритетних. Вісім із 22 партій, які брали участь у виборах, підтримали порядок денний екологічної безпеки, запропонований 25 екологічними організаціями. Навіть більше, з боку частини кандидатів та партій «спостерігалися ознаки екологічного популізму». Проте питання охорони біорозмаїття, природно-заповідного фонду «залишилися поза увагою всіх політичних сил». Також варто відзначити позицію авторів звіту щодо «низької якості» багатьох таких програм і поєднання в одній програмі позитивних та шкідливих для довкілля положень. У результаті до системно «зелених» аналітики віднесли програми партій ВО «Батьківщина», «Об'єднання «Самопоміч»» та «Партії Зелених України». Проте варто відзначити, що в методології даного дослідження «Ресурсно-аналітичного центру «Суспільство і довкілля»» під «зеленими» розуміють програми, які системно описують плани та декларації у сфері змін клімату, енергетики, довкілля, біорозмаїття, циркулярної економіки, сталого сільського господарства, транспорту та туризму, а отже, згадані три партії відібрані лише за частиною критеріїв, які ми беремо до уваги в нашому дослідженні [11; 12].

Вище вже описані особливості «Нового курсу» Ю. Тимошенку, який ВО «Батьківщина» використала і на парламентських виборах 2019 р. Також цікавим у даному разі є приклад «Об'єднання «Самопоміч»». Попри суттєву «зелену» складову частину у програмних документах та заявах цієї партії до парламентських виборів 2019 р., ми не можемо називати її екологічною через суперечності в інших аспектах та самоідентифікацію. Наприклад, вони декларують «мінімум держави в економіці», нарощування видобутку природного газу у країні. Водночас партія декларує і потребу розвивати «зелену» генерацію та впровадження відповідних платежів за забруднення довкілля. Також варто відзначити акценти «Самопоміч» щодо боротьби з монополіями в економіці, державне стимулювання виробництва громадського електротранспорту, боротьбу з уникненням оподаткування, боротьбу з монополіями на енергетичному ринку, кримінальну відповідальність за незаконне збагачення, посилення ролі місцевого самоврядування, інклюзивну інфраструктуру, наміри щодо впровадження безумовного базового доходу, індивідуальне пенсійне накопичення, програму забезпечення житлом та інші соціальні гарантії, підтримку фермерських господарств.

Водночас «Об'єднання «Самопоміч»» декларувало, що «впроваджує в українську політику принципи християнської моралі та здорового глузду», а такий акцент на християнську мораль притаманний, зокрема, християнським демократам, а не екологічним партіям, які дуже часто є, навпаки, антиклерикальними, або принаймні не акцентують на впровадженні принципів якоїсь конкретної релігії. Проте варто відзначити, що чимало програмних принципів партії станом на 2019 р. відповідали «зеленому» порядку денному не тільки з погляду взаємодії людини та довкілля, але і в частині егалітаризму, подолання бідності, субсидіарності й інклюзивності [13].

Найбільше ж з учасників парламентських виборів 2019 р. моделі екологічної партії відповідає «Партія Зелених України» (далі – ПЗУ). Вона чітко асоціює себе як екологічна партія, а у своїй програмі фіксує більшість ключових принципів узагальненої нами «зеленої» ідеології. Серед них: громадський контроль за владою, підтримка безумовного базового доходу, гендерна рівність, протидія дискримінації в суспільстві, вільному обігу зброї, жорсткому поводженню із тваринами, сильніша децентралізація влади, жорсткіше покарання за забруднення довкілля, розвиток інституту місцевих референдумів, боротьба зі зміною клімату, активна роль держави в гарантуванні соціальної справедливості, легалізація медичного канабіса, сексуальних послуг, удосконалення екологічного врядування, розвиток економіки замкнутого циклу, повний перехід на відновлювані джерела енергії та запобігання монополізації галузі, розширення природно-заповідного фонду, запровадження ринку землі, сприяння розвитку сталого сільського господарства, «проти використання сили» у міжнародних відносинах, поетапна професіоналізація армії [14].

Зважаючи на те, що передвиборча програма як документ має обмежений обсяг, ми також проаналізували загальну програму ПЗУ станом на 2021 р. Серед додаткових аспектів варто відзначити ідеологічне

заперечення агресивного споживацтва, заявлені принципи гуманізму, толерантності, беззастережного дотримання прав людини, розвиток соціально орієнтованої економіки, потребу глибокої децентралізації влади, зокрема формування Кримськотатарської автономії, беззастережну протидію авторитарним та тоталітарним тенденціям, створення «зелених» робочих місць, послідовне впровадження принципів Паризької кліматичної угоди, пріоритет екологічних інтересів над економічними, створення індустрії вторинної переробки, зупинення розвитку атомної енергетики, розбудову локальних систем енергопостачання, розвиток екологічно збалансованого туризму. Партія вважає, що «охорона здоров'я, освіта, фундаментальна наука і культура ніколи не можуть бути переведені на повну самоокупність і лише частково можуть регулюватись ринковими механізмами», а також виступає за «поетапне запровадження безумовного базового доходу як важливого інструменту боротьби з бідністю». У міжнародній політиці вони вважають, що «обов'язковою умовою миру у глобалізованому світі XXI ст. є дотримання норм мультикультурного співжиття-співіснування народів, що належать до різних культурно-історичних традицій, на засадах рівності та взаємоповаги». Відповідно до цього партія засуджує агресію «у будь-яких формах», а також підтримує вступ у Європейський Союз і співпрацю з НАТО [15].

Отже, саме ця програма в основному відповідає класичним принципам «зеленої» ідеології. Порівняно з попередньо описаними проблемами екологічна складова частина тут має значно більший обсяг та інтегрована практично в усі інші галузі. Проте в багатьох аспектах програмні документи ПЗУ та їхні декларації не дають розуміння механізмів фактичного втілення таких пунктів, як, наприклад, безумовний базовий дохід, а також відмови від «агресивного споживацтва», формування Кримськотатарської автономії.

Щоб краще виокремити ідеологічні особливості ПЗУ порівняно із класичними «зеленими», ми також проаналізували поточні декларації в розділі «Новини» на офіційному сайті партії. Наприклад, в одній із колонок лідера партії В. Кононова зазначено: «Україна, одна з небагатьох країн світу, можливо, виграє в результаті змін клімату. А зі співвідношення людини до орної землі може розраховувати на процвітання». Ми не оцінюємо наукове підґрунтя такого твердження, проте воно свідчить про націоналістичний акцент лідера партії, а також досить нетипове для «зелених» твердження про те, що людство чи його частина може виграти від глобальних змін клімату [16].

Також з боку партії помітна суттєва «антиолігархічна» риторика, тобто критика сильного впливу великого бізнесу на державну та місцеву політику, а також медіа й екологічну сферу. Так, вони висловлювали незгоду зі змінами до виборчої системи та системи фінансування політичних партій, які, відповідно до їхньої позиції, не сприяють розвитку малих і нових партій та сприяють збереженню впливу олігархів. У своєму передвиборчому ролику до парламентських виборів 2019 р. ПЗУ наголошує, що «наш список вільний від представників великого бізнесу, діючої влади, зірок шоу-бізнесу тощо». Водночас вони показово відкидають «можливість співпраці з олігархами», а тому планували формувати свій виборчий фонд із пожертв «громадян та представників малого і середнього бізнесу». Така риторика відповідає загальному курсу «зелених» у світі щодо боротьби з монополіями та негативним впливом діяльності корпорацій, а також проти авторитарних режимів [17; 18; 19; 20].

Для розуміння специфіки програм та декларацій ПЗУ варто взяти до уваги, що вона залишається відносно маргінальною з погляду рейтингу, кількості дієвих осередків на місцях та можливостей мобілізації виборців. Про це свідчить те, що вони набрали лише 0,66% голосів у багатомандатному окрузі на виборах до Верховної Ради та не перемогли в жодному з мажоритарних округів. На місцевих виборах 2020 р. вони здобули лише 24 мандати, тобто 0,06% від депутатів місцевих рад. На президентських виборах 2019 р., як уже зазначалося, партія кандидата не висувала. Такі результати можуть суттєво впливати на партійну риторіку, а також системність її роботи. Наприклад, саме маргінальністю партії можна частково пояснити акцент на необхідність деолігархізації, боротьби проти монополії в медіа та радах різних рівнів, які насамперед заважають розвитку малопопулярних та новостворених партій [21; 22].

Проте невисокі рейтинги «зелених» партій характерні для багатьох країн світу, зокрема і в Центральній та Східній Європі. У Польщі за підсумками парламентських виборів 2019 р. Партія Зелених (Partia Zieloni) отримала три із 460 місць у Сеймі як частина Громадянської Коаліції (Koalicja Obywatelska). В Угорщині екологічна партія «Політика може бути іншою» (Lehet Más a Politika) здобула на останніх парламентських виборах 8 із 199 місць. У Словаччині та Румунії екологічні партії в парламенті станом на 2020 р. не представлені [4, ст. 98–121; 23; 24; 25; 26].

Ще дві партії, які позиціонують себе як екологічні в Україні, уперше взяли участь у місцевих виборах 2020 р., а тому є відносно новими. Це «Екологічна альтернатива» та «Еко партія Берези». Перша брала участь у місцевих виборах лише до Київської міської ради, а друга – до Київської міської та Луцької міської рад.

Аналіз специфіки створення та діяльності «Еко партії Берези» показує, хоча вона була заснована як «Народна екологічна партія» у 2005 р., до місцевих виборів 2020 р. існувала лише формально. У серпні 2020 р. партія була перейменована на «Еко партію Берези», що змістило її акцент на особу лідера Б. Берези, який балотувався на посаду міського голови м. Києва. У Луцькій міській громаді під брендом «Еко партії Берези» балотувалися кандидати, які передусім позиціонували себе як рух «Принципові», до цього публічно не були пов'язані з партією. Також варто відзначити, що після місцевих виборів, у результаті яких партія не набрала досить голосів для потрапляння в місцеві ради, вона не провадила активної діяльності. Отже, це дає підстави зробити висновок, що «Еко партія Берези» на даному етапі є «оболонкою» для юридичного забезпечення участі у виборах, а не партією, яка діє системно [27].

Партія «Екологічна альтернатива» (далі – ЕА) також була створена в результаті перейменування партії «Досвід» у липні 2020 р., а її нинішня команда лідерів була сформована саме для спільної участі в місцевих виборах 2020 р. Проте вона має деяку історію розвитку із громадсько-політичного руху «Альтернатива», який заснував один із нинішніх лідерів «Екологічної альтернативи» Є. Фірсов у 2017 р. Також якісна відмінність від «Еко партії Берези» полягає в тому, що ЕА продовжила відносно активну діяльність і після виборів, станом на 2021 р. претендує на статус організації, що системно працює.

Окрім самоідентифікації як екологічна, ця партія має дві специфічні особливості. По-перше, це значний акцент на взаємодії «суспільство – довкілля» за значно меншої уваги до інших аспектів, типових для екопартій, наприклад прямої демократії, егалітаризму, подолання бідності, соціальних програм. Частково це пов'язано із другою особливістю: суттєвою зосередженістю сут на екологічних та дотичних до них проблемах м. Києва, а не всієї країни [28].

«Екологічна альтернатива – це не черговий одноразовий проєкт під вибори і не імітація. У нашій команді дійсно справжні екологи й активісти, люди, добре впізнавані й авторитетні у своєму середовищі. І ми розраховуємо досягти результату не за рахунок валу реклами, а за рахунок роботи з людьми. Кожен із нас готовий йти до киян, зустрічатися і пояснювати наші цілі і завдання», – зазначено в розділі «Про нас» на сайті партії. Цей та інші документи яскраво показують, що ЕА розраховує передусім на підтримку мешканців столиці України. Такий фокус можна частково пояснити тим, що на загально-світовому та європейському рівнях багато екологічних партій та рухів мають суттєво більшу підтримку в містах і урбанізованих регіонах. Проте цій партії не вдалося потрапити до Київської міської ради на місцевих виборах із 0,65% голосів (прохідний бар'єр – 5%) [19; 22; 29].

У своїй загальній програмі партія акцентує увагу на боротьбі із забрудненням повітря, на розвитку велоінфраструктури та водного транспорту в м. Києві, переході на відновлювані джерела енергії до 2050 р. та вуглецевій нейтральності, програмі термомодернізації та зменшення енергоспоживання, підвищенні якості води, боротьбі з її забрудненням, за збільшення площі та якості зелених зон, впровадження ефективної системи управління відходами, стимулювання гуманного поводження із тваринами та впровадження здорового харчування в навчальних закладах. Станом на 2021 р. ЕА також дотримується опозиційної риторики і часто критикує владу на різних рівнях через екологічні проблеми Києва та незаконні забудови [30].

Отже, на даному етапі свого розвитку «Екологічна альтернатива» залишається відносно молодого партією без досвіду партійного представництва в органах влади та місцевого самоврядування, хоча, наприклад, лідер партії Є. Фірсов уже був народним депутатом та т. в. о. голови Державної екологічної інспекції України, а тому має деякий досвід політичної діяльності. Також у команді присутні інші досвідчені екоактивісти, журналісти, юристи тощо. Програмні документи та декларації ЕА відображають її як екологічну партію у вузькому розумінні, тобто зосереджену переважно на проблемах поганого стану довкілля та негативних змін клімату і можливому негативному впливу їх на людину. Водночас акцент на проблемах соціальної нерівності, різних видів дискримінації, прямій демократії, пацифізмі є значно нижчим, ніж у типових екологічних партій. Також особливістю є локалізація програми та більшості публічних декларацій на проблемах м. Києва, а не всієї країни.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз програмних документів та публічних декларацій політичних партій в Україні у 2019–2021 рр. показує, що багато з них, а також кандидатів, яких партії висувують для участі у виборах, використовують тези, що характерні для «зеленої» ідеології. Це партія ВО «Батьківщина», яка у програмі «Новий курс» Ю. Тимошенко приділяє значну увагу проблемам взаємодії людини та довкілля. Також «Батьківщина» робить значний акцент на соціальну функцію держави і наміри з подолання бідності. Проте вони підтримують подальшу розробку окремих видів викопного палива, не приділяють значної уваги проблемі недискримінації меншин, а також не ідентифікують себе як суто екологічна партія. Значні екологічні акценти наявні й у програмних документах «Об'єднання «Самопоміч»», проте в них типові для «зелених» тези поєднані з елементами, характерними для християнських демократів та неолібералів.

Серед суто екологічних партій, які були активними за досліджуваний період, варто виділити Партію Зелених України та партію «Екологічна альтернатива». Також у місцевих виборах брала участь «Еко партія Берези», проте ця організація може бути визнана партією лише формально і не має стабільної активності й ідеологічної платформи. Серед програмно-ідеологічних особливостей ПЗУ на даному етапі варто відзначити суттєвий акцент на внутрішньоукраїнських екологічних проблемах та частковий «екологічний націоналізм», жорстку антиолігархічну й опозиційну риторіку. Більшість їхніх програмних тез відповідають загальносвітовому контексту, проте часто не містять конкретних шляхів утілення їх в Україні. Натомість «Екологічна альтернатива» обмежує свою програмну складову частину та публічну діяльність переважно проблемами м. Києва, а в тематичному плані – переважно проблемами взаємодії суспільства та довкілля, а також протидії і пом'якшенню наслідків змін клімату в м. Києві.

Перспективи подальших досліджень полягають у з'ясуванні чинників відсутності державного фінансування, а також визначенні, наскільки велика частина електорату може потенційно підтримати партії, які беруть участь у виборах із гаслами, типовими для «зеленої» ідеології.

Література:

1. UN Climate Change Annual Report, 2018. URL: <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/UN-Climate-Change-Annual-Report-2018.pdf> (дата звернення: 13.04.2021).
2. Митрофанський С. Роль та значення політичних партій та неурядових організацій у формуванні сучасної моделі екологічної політики в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2010. № 5. С. 70–72. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/ipd_2010_14_22.pdf (дата звернення: 13.04.2021).
3. Mair P., Mudde C. The party family and its study. *Annual Review of Political Science*. 1998. Vol. 1. P. 211–229. URL: <https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.polisci.1.1.211> (дата звернення: 13.04.2021).
4. Van Haute. *Green Parties in Europe*. URL: <https://play.google.com/store/books/details?id=HwIRDAAAQBAJ> (дата звернення: 13.04.2021).
5. The Global Greens Charter, 2017. URL: <https://www.globalgreens.org/globalcharter> (дата звернення: 13.04.2021).
6. Priorities for 2019: What European Greens Fight For. URL: <https://europeangreens.eu/priorities-2019-what-european-greens-fight> (дата звернення: 13.04.2021).
7. Павленко С. Аналіз програм кандидатів у Президенти України на предмет актуалізації екологічної тематики. URL: <http://cpis.org.ua/en/analiz-program-kandidativ-u-prezidenti-ukrayini-na-predmet-aktualizatsiyi-ekologichnoyi-tematiki/> (дата звернення: 13.04.2021).
8. Екологічний порядок денний для кандидатів у Президенти України. Лютий 2019. Коаліція громадських організацій. URL: <https://ecology2019.org.ua/> (дата звернення: 13.04.2021).
9. «Новий курс» : Програма дій кандидата в Президенти Юлії Тимошенко, 2019. URL: <http://tymoshenko2019.win/program/> (дата звернення: 13.04.2021).
10. Юлія Тимошенко візьме участь у зустрічі лідерів Східного партнерства з Європейської народної партії. URL: <https://ba.org.ua/yuliya-timoshenko-vizme-uchast-u-zustrichi-lideriv-sxidnogo-partnerstva-z-yevropejskoynarodnoyu-partiyeu/> (дата звернення: 13.04.2021).
11. Зелений порядок денний на виборах у Верховну Раду України, 2019. URL: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/EE/Green%20Caucus/GAU_Parliaments_Elections_2019.pdf (дата звернення: 13.04.2021).
12. Порядок денний екологічної безпеки для політичних партій на парламентських виборах 2019 р. URL: <https://ecoagenda2019.org.ua/> (дата звернення: 13.04.2021).
13. Передвиборча програма «Об'єднання «Самопоміч»» на виборах до ВРУ, 2019. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wr502pt001f01=919pf7171=345.html> (дата звернення: 13.04.2021).
14. Передвиборча програма Партії Зелених України на виборах до ВРУ, 2019. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/showdoc2pf7171=360pid409=27.doc> (дата звернення: 13.04.2021).
15. Партійна програма Партії Зелених України, 2021. URL: <http://greenparty.ua/partiya/programma-partii/> (дата звернення: 13.04.2021).
16. Кононов В. Економіка перемагає екологію. Приставка «еко» стала модною фішкою. 2020. URL: <http://greenparty.ua/ekonomika-peremagaе-ekologiyu-pristavka-eko-stala-modnoyu-fishkoju/> (дата звернення: 13.04.2021).
17. Заява Партії Зелених щодо Виборчого кодексу. 2020. URL: <http://greenparty.ua/zayava-partiyi-zelenih-ukrayini-shhodo-viborchogo-kodeksu/> (дата звернення: 13.04.2021).
18. Заява Партії Зелених. Демократія по-українськи, или кризис парламентаризма. 2019. URL: <http://greenparty.ua/demokratiya-ro-ukrainski-ili-krizis-parlamentarizma/> (дата звернення: 13.04.2021).
19. Dolezal M. 2010. Exploring the stabilisation of a political force: The social and attitudinal basis of Green parties in the age of globalisation. *West European Politics*. № 33 (3). P. 534–552. URL: <https://doi.org/10.1080/01402381003654569> (дата звернення: 13.04.2021).
20. Передвиборчий ролик Партії Зелених України на виборах до ВРУ. 2019. URL: <http://greenparty.ua/partiya-zelenih-ukrayini-pidtrimuj-majbutnye/> (дата звернення: 13.04.2021).
21. Підсумки виборів народних депутатів України 2019 р. на сайті ЦВК. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wr300pt001f01=919.html> (дата звернення: 13.04.2021).

22. Підсумки місцевих виборів 2020 р. на сайті ЦВК. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm002pt001f01=695pt00_t001f01=695.html (дата звернення: 13.04.2021).
23. Zieloni posłowie i posłanki w Sejmie. URL: <https://partiazieloni.pl/zieloni-w-sejmie/> (дата звернення: 13.04.2021).
24. Hungarian election 2018. *Reuters graphics*. URL: <http://fingfx.thomsonreuters.com/gfx/rngs/HUNGARY-ELECTION/0100619X2QP/index.html> (дата звернення: 13.04.2021).
25. National council of The Slovak Republic. Seat Arrangement. URL: https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=poslanci_zasadaci_poriadok (дата звернення: 13.04.2021).
26. Result of the parliamentary election of 6th December 2020 in Romania. URL: <https://www.robert-schuman.eu/en/eem/1898-the-psd-comes-out-ahead-in-the-parliamentary-elections-in-romania-but-the-liberal-right-should-be-able-to-form-the-next-government> (дата звернення: 13.04.2021).
27. Громадянський рух «Чесно». *Профіль партії «Еко партія Берези»*. URL: <https://www.chesno.org/party/110/> (дата звернення: 13.04.2021).
28. Програма партії «Екологічна альтернатива». URL: <https://alternative.com.ua/category/propositions/> (дата звернення: 13.04.2021).
29. Розділ «Про нас» на сайті партії «Екологічна альтернатива». URL: <https://alternative.com.ua/about/> (дата звернення: 13.04.2021).
30. Інформаційний дайджест партії «Екологічна альтернатива» за жовтень 2020 р. URL: <https://alternative.com.ua/informatsijnyj-dajdzhest/> (дата звернення: 13.04.2021).